

TEATRIAASTA TÄHENDUSI II – KUIDAS LÕPETADA TEATRIST KIRJUTAMIST?

BERK VAHER

Kujutage nüüd ette, et olete ostnud pileti ja lähete teatrisse vaatama kahevaatuselist etendust. Teile aga näidatakse ilma igasuguste kommentaarideta ainult üht vaatust. Kui üritate lähemalt uurida, milles asi, siis ei vaevuta midagi vastama või ehk kohmataks, et suvi ju ja ei peagi nii pikalt teatris istuma ja palju muid huvitavamaid ja tähtsamaid asju on ju ka olemas. Aga et külastage meid siiski jälle, sest me oleme ju nii kultuuri-lembesed.

Võimatu? Teatris vist küll. Ent Postimees, kel ikka aeg-ajalt sellised oma kultuurilembesuse üleskiitmise hoo peale tulevad, suutis suve jooksul siiski algsest kahest igakolmapäevasest teatriaasta-küljest ainult ühe alles jätta ja tollele ühele küljelegi teinekord üsna asjasse puutumatu kuulutusi sisse lükkida (Värskasse majandusnõunikuks või reisipaketiga Namiibiassa, *anyone?*). Tarbijat süüdimatult pügada ja teha talle (vajadusel) selgeks, et eks niimoodi ole paremgi – ju see siis ongi hea äri saladus?

Turulihuniku noa alla on näiteks läinud rubriigid „Teatriaasta Eesti Raadios” ja „Teatriaasta ETVs”, mis lehelugudele ja kogu teatriaastale olulise fooni moodustasid. Näiteks raadiost ei jõua ju kaugeltki iga päev kuulata, kuidas eesti näitlejad eesti kirjandust loevad – Postimehe kolmapäevastelt teatrikülge-

delt oli aga võimalik teada saada kogu kesknädalatevaheline kava ja mõlemat kunsti hindavale inimesele oli see väga tänuväärseks infoks. (Mõnes paremas maailmas olnuks seejuures ka väike repliik näitlejalt, miks ta just selle teksti valis – aga ju pole siis arvestataval määral seda sihtgruppi, keda huvitaks, kuidas näiteks Peeter Volkonski leidis Jaan Unduski „Kuuma”...)

Veelgi enam on aga kahju sellest, et põhilood ise on nudimad. Ja kulla kõikeadjad meediateoreetikud – ei ole enam nii, et lühemat teksti on hoopis raskem kirjutada. Paari tuhande tähemärgi lühidusi purtsatusi suudab tänapäeval iga põlvepikkune poisikegi toota. Pikem tekst on (taas) mõtlema mehe (ja naise) mõõt. See ei käi mitte ainult kirjutaja, vaid ka intervjueritava kohta – kas üldse kannab pikema intervjuu välja?

Vähe mäletan oma viimaste aastate teatrilugemiste kogemusest nii sümfaatseid ja mõtlemapanevaid intervjuusid, kui olid Andres Keili usutlused Vene Teatri juhi Marek Demjanoviga (12. aprilli Postimehes) või Aare Toikkaga (Katariina Laugu osalusel 17. mai Postimehes) või Kirsten Simmo intervjuu Helle Laasiga (24. mai Postimehes) – initsiatiiv oli neil puhkudel just küsitlertavate käes, ehkki kaasamõtleva intervjuerijal oli kindlasti mõjus roll. Nad

avasid end isiksustena, julgusid rääkida ka probleemidest, sõandasid kritiseerida ülemusi (Demjanov sihtasutuse nõukogu) või kiidetud kolleege (Lauk sakslasest „Stalker“ -lavastajat) või lapsi ja vanemaidki (Helle Laas) – ja ometi jäi neist lugudest hea ja lootusrikas tunne. Ja kõik olid üle-kahe-külje lood. Aga samasuguse oleks võinuks saada Peeter Jalakaga – ei kahtle ses osas ei temas ega intervjuerijas Merit Kases. Neile aga jagus 2. augusti Postimehes veidi üle poole lehekülje... Oma revanši said nad vähemasti pealkirjas – „Peeter Jalakas: nõmedusteks pole vabandusi“. Ega ole tõesti.

Vististi paratamatult on ka „kahe-raudsete“ seas kummati nõrgemaidki lugusid – näiteks 31. mail ilmunud intervjuu Meelis Paiga. Ehk teeb Andres Keil seal mõnd varasemat ülekohut tasa, ega reklaamprospektilik jutt jäi kõvasti

kahvatumaks kui Nukuteatri/Noorsooteatri teemaline film ETVs, kus teatri kahestunud identiteeti märksa kriitiliselt käsitleti (ja samas ei jäänud ju üldmulje sugugi negatiivne või pessimistlik, ehkki loomnukke ekspluuteerivad painavalt amatöörlikud vahelugemised tegid kõik endast sõltuva, et vaatajas kustutada sümpaatiat teatri nukupoole vastu).

Rakvere Teatril läks ses suhtes õnnelikumalt – suur osa ETV filmi stsenaariumist on ka 7. juuni lehelugudes ja nautuke lisagi (filmis Peeter Jalaka vastuoluline Carabas Barabase staatus küll nii selgelt välja ei tulnud, ehkki kohalike esitine kaksipidine reaktsioon tema edendatud „Baltoscandalile“ ometi.) Mõlemas oli aga esil teatri ahasveeruslik saatus, vastupidamine ja kokkukasvamine „ratastel“, piinlikult kauase (kuuekümneaastase!) ruumikitsikuse kiuste

Eesti kutselise teatri juubelikontsert 12. augustil Tartu lauluväljakul. Tõnis Mägi – Juhan Viiding, „Müürileht“. Pildil: Toomas Lunge, Tõnis Mägi ja Aarne Üksküla.

– see film oli küll üks kogu sarja südamlikumaid.

„Baltoscandal“ hõivas tähelepanuväärse osa juuni lõpu/juuli alguse teatritehetest – ja miks ka mitte, 21. juuni „Olematu teatri“ lavastajakontseptsioonide ülevaade ja 5. juuli Andres Keili kriitiku hinnang nende resultaatile on vaat et erksaimad hetked senistel teatritehetelehelgedel ja kui neid uskuda, siis siisuldas üheks aasta põnevaimaks uuenduslikuks projektiks eesti teatris. Seepeale võiks lausa andestada Keili intervjuu Priit Rauaga, mis on üks üüratu kaotatud võimalus: tulvil mõnusat südastuvist naerupugistamist, aga napilt tarkust, milleks see festival siis ikka päriselt tarvilik on...

Ega näitlejarebaste rändteatristki leheveergudelt päris õiget aimu saanud, aga ju ühelt poolt oligi rännu sisuks ennekõike värskete nägude tutvustamine (mis töötab ju ennekõike või ainultki „laivis“) ja teiselt poolt on need näod ju ka ise veel alles kujunemas. Aga hea, et anti sõna nii promootor Margus Kasterpalule (12. juuli) kui noortele endile (19. juuli). Vähemasti tekkis mingi ühenduslüli ja taust teatriharidusest ja vabaõhuteatrist kõnelevale filmile, mis muidu oli senistest teatrifilmidest küll kõige toorem.

Seda vaadates tuli meelde Andrus Kivirähi fraas „nokaga koer“. Üsnagi hea tervise juures „koeraks“ oli antud juhul teatriharidus – nii selle ajaloost Eestis kui praegustest koolidest tekkis üsnagi hea ülevaade, võrdlus ja veidi loovat pingetki traditsioonide vahel. Võinuks ju selle loova pinge nüansse rõhutada, mõnd intervjuud pikemaltki näidata – aga „koerale“ oli tarvis külge kleepida sobimatu „nokk“, napi veerandtunni pikkune räpakas konspekt vabaõhu- ja suveteatrist, täis mäluauke *à la* „kaheksakümnendate teisel poolel olid segased ajad ja need kestsid pea kümme aastat“. Proportsioonid olid po-

pulistlikuma teatri poole kaldu – „Eesti ballaadid“ ja „Kuningas Ubu“ vaid vilksatasid, „Taarkat“ ja Naissaare naistelaule polnud üldse. Tõsisemalt poolelt sai ainsana pikemalt sõna Viinistu kunstnikulugusid esindav Hendrik Toompere jun, kes aga ka sapiselt mõõnas, et ehk jääbki vabas õhus üle rahvale „lulli pulli teha“.

Ja Sepo Seeman pahvatas lausa, et suvel võiksid teatrikriitikud ka hoopis puhkuse võtta... Justkui oleks suveteater (endiselt) mingi händikäppi, turvamist ja potitamist vajav nähtus! Hoopis vastupidi – juba mitmendat aastat on suveprojektide hulgas mitte pelgalt kunstilisi õnnestumisi, vaid kogu teatri aasta ilmseid tippe. Suveteater on ka (või j u s t) „Eesti ballaadid“, „Taarka“, „Kuningas Ubu“ ja „Syrrealistid“ (seda rida võib veel julgelt pikendada). Ühtäkki on suveteater hoopiski kõige parem (seega kõige nõudlikum) osa eesti teatrist. Neile näitlejaile, kes seda võimalust (või elulist-lepingulist sundust) puhkusega pooleks tulusa haltuurana on võtnud, pole see mõistagi kõige meeldivam tõdemus...

Kriitik ei puhka, „rahvavaenlane ei maga“ (selline oli Pauli suurepärase kolumni pealkiri 14. aprilli Sirbis). Kriitiku ärkvelolek on toonud kaasa ka selle suve ehk suurima konfliktimaigulise mullistuse eesti teatrimaastikul – nimelt sõandas Katrin Ruus 3. juuli Postimehes nimetada Emajõe Suveteatri „Koidulat“ nutmaajavaks ja milleks kõigeks veel. Nõrdinud vasturepliike kostis nii publiku kui näitlejate hulgast. Kellel on selle konkreetse lavastuse asjus õigus, seda mina ei tea – pole „Koidulat“ näinud (Emajõe Suveteatri mullune „Hulkur Rasmus“ oli oma burleskse plähmerdamisega nii kolossaalne pettumus, et ma pole julgenud sama teatri või teatroidi hilisemaid produktsioone vaatama minna). Katrin Ruus on ennegi oma noorusliku otseütlemisega inimesi vihastanud

(mind sealhulgas!), aga... enamasti selgub, et tal on õigus.

Mitte et keegi ka vajadust selle õiguse järele tunnista tihkaks. Näitlejail on tavaks väita, et nad oskavad väärtustada ka karmi kriitikat, kui see on põhjendatud – aga samavõrd tavapärane on vihuti solvumine ka argumenteeritud etteheidete peale. Sama juttu lavastaja suust ehk võetaks veel kuulda, aga enamasti on lavastajad veel kõige enam solvunud. Raske on ju endale tunnista, et sädelev kontseptsioon ei jõudnudki teistele intelligentsetele inimestele nii vapustavalt kohale, kui loodetud. Näitlejatel on tegelikult veel raskem – on vaevaga otsitud oma häält ja nägu ühes tekstis, on need leitud ja pöördumatuseni kinnistatud ning nendesse tuleb etendusest etendusesse uskuda. Ja siis tuleb kriitik ja ütleb, et kõik see, mida nad veel nädalaid ja kuid (võib-olla aastaid!)

mängima peavad, on mõttetu! Ei ole kerge ka vaatajal, kes teeb valiku, millele oma piletiraha kulutada, ja peab siis teada saama, et läks valikuga alt (nii et ei saanud ise arugi – või sai, aga lootis, et teised ei märganud).

Tegijate ja vaatajate leevenematu vimm otsekohe kriitiku suhtes on niisiis teatava piirini mõistetav. Eks hambaarsti pelgavad ka paljud. Ent kui teatrikriitikule vastab teine kriitik, kes ei rahuldu oma alternatiivse tõlgenduse lisamisega lavastusele, vaid peab ka vajalikuks kolleegile „ära vajutada“, tsiteerides kohe alustuseks Sepo Seemani eespool mainitud hüüatust, siis on midagi juba ohtlikult viltu. (Vt Pille-Riin Purje „Kirikukell kuuseladvas ja äraõitsenud pärn“ 11. augusti Sirbis.) Kui kriitik ei saa aru, miks tema professioni selle valususe kiuste kummati nii teatrile kui vaatajatele vaja on, siis taeva pärast, jää-

Eesti kutselise teatri juubelikontsert. Esireas: Margus Kasterpalu, Uku Uusberg, Hele Kõre, Liisi Koikson, Evelin Pang, Priit Võigemast ja Tõnis Mägi.
Alan Proosa fotod

gu ometi vait! Ta on teatri enesetunnetuse märksa suuremaks ohuks kui „kurjad“ kriitikud, kes on ju siiski ennekõike vaid esteetiliselt ülitundlikud inimesed ja peale teatud hulka pahaseid vastukajasiid (või mõnd „füüsilist hoiatust“) lõpetavad niikuinii ise teatrist kirjutamise. (Õnneks kasvavad uued teravsilmaad peale – aga kui kaua veel?)

Kes siiski tahab teada, milleks kriitikuid vaja on (sealhulgas kriitikud ise), siis lisaks juba mainitud sõjakamale seisukohale (deviisiga „kunstis on tõde parimate maitse“) leidub „Pauli päevikus“ ka veidi leebem „Kuidas kirjutada teatrist?“ (3. märtsi Sirp). Ehkki päevikukannete tipuks jääb minu arvates veetlevalt õel „Milliseid teatrijuhte meil õigupoolest vaja oleks?“ (12. mai Sirp) – ingliskeelse kultuurikriitika klassiku Clive Jamesi vaimus verbaalkirurgiline kunstnikerdus!

Kes selle tegelikult kirjutab, hoitakse targu saladuses...

P S Pidin midagi kirjutama ka laulva teatri galakontserdist, mis 12. augustil Tartu Lauluväljakul aset leidis, aga avastasin, et rohujuuretasandi kriitika on mõndagi olulist minu eest juba Postimehe netikommentaarides ära öelnud. (Teatav kompensatsioon siiski toimib – teinekord on nii, et mida napolisõnalisem ja kahvatum on lehearvustus, seda rohkem emotsioone on jagada anonüümseil kommentaatoreil, kes muidu kultuuri asjus vakka. Kohati nende öeldu mõistagi ärritab, ent samas annab lootust.)

Olen täiesti päri, et tulnuks langetada valik, kas keskenduda laulvale teatritele üldse või siis Vanemuisele, aga mitte mõlemale korraga. Olen päri ka sellega, et ooperinumbrid jäid kummastavalt irruti ja nagu ei kõnelnud muu kavaga – aga ehk on see ka kuidagi laiemalt sümptomaatiline?

Ja pole ime, et Tõnis Mägi oma üha varjamatumalt elitaarsete hoiakutega leiab endale „lihtrahva“ hulgas vimma- jaid, aga isegi sellessinases (massipubli- ku ees ju paratamatult) suuresti endale kui märgile ja oma helikeele tuntumatele motiividele tagasiviitavas Viidingu- kavas suutis Mäks pakkuda vaat et laie- mat stilistilist diapasooni kui terve teat- rite defilee kokku (eri stiilide sügava lä- bitunnetamise, mitte pelga markeerimi- se poolest). Eks sümptomaatiline seegi. Viimati võib midagi üldisemat välja lu- geda sellestki, et enne kontserdi lõppu matslikult parkla poole kiirustajaid küll oli, aga siiski tühine vähemus – nii et, Postimees, äkki kahe-vaatuse-inimesi elik kahe teatrikülje tagaigatsejaid on kummati rohkem, kui arvate?

P P S Teatritule rongkäik alla öist Jakobi mäge ja laternate asetamine Vanemuise nõlvale oli nähtavalt ilus. Järgnenud läbu oli kuuldavasti kole. Aga need nad on, tänase teatri kaks maski...